

Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej 17
ISSN 1898-4215; e-ISSN 2544-3143
Copyright © by Тамковіч Юрый
Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
<https://doi.org/10.31338/2544-3143.si.2024-17.8>

Юрый Тамковіч
yuratamkovich@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0001-3878-6526>

БЕЛАРУСЬ У ТВОРАХ ФЛАРЫЯНА ЧАРНЫШЭВІЧА

Belarus in the Literary Works of Florian Charnyszewicz

Abstract

The article reveals the theme of Belarus in the works of the Polish-speaking writer, a native of Eastern Belarus Florian Czarnyszewicz. Czarnyszewicz left four main works *Nadberezyńcy*, *Wicik Żywica*, *Losy pasierbów*, *Chłopczy z Nowoszyszek*, in which the Belarusian theme runs quite clearly. Besides the fact that Belarus is a place of events, the author shows his attitude to the issue of interethnic relations. However, it is changing, *Nadberezyńcy* are imbued with Polish patriotism, the idea of Polish-Belarusian coexistence and cooperation is voiced in the *Wicik Żywica*, and the *Chłopczy z Nowoszyszek* demonstrate Czarnyszewicz's commitment to the "regional idea".

The author believes that the study of Czarnyszewicz's legacy and the Polish-language literature of Belarus in general is necessary for a better understanding of the country's history and culture.

Keywords: Czarnyszewicz, Biarezina, literature, regional idea, gentry, interethnic relations, national identity

Мадэрная Беларусь з’явілася ў цяжкіх умовах: з яе цэла вырываліся вайной, сацыяльнымі катаклізмамі і ідэйнай барацьбой цэлыя пакаленні і саслоўныя групы. У той час (першая траціна XX ст.) рушыліся старыя парадкі і ідэнтычнасці – жыхары Беларусі былі вымушаны рабіць нацыянальны выбар. Гэтая праблема паўстала і перад шляхтай беларускіх зямель, якая да эпохі войнаў і рэвалюцый прайшла складаны шлях змен самасвядомасці.

Стварэнне Рэчы Паспалітай Абодвух Народаў – дзяржавы, якая мела польскі культурны і палітычны характар, – паланізацыя эліт Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) у XVI-XVIII ст. прывяло да расколу насельніцтва Беларусі па этнаканфесійнай прыкмеце. На час падзелаў Рэчы Паспалітай шляхта беларускіх зямель злілася з элітамі Каралеўства Польскага і паступова пераняла польскі культурны код. Аднак неабходна адзначыць, што ў асяроддзі беларускай шляхты не бракавала прыхільнікаў ідэі гістарычнай Літвы – ліцвінаў, якія памяталі пра асобнасць беларуска-літоўскіх зямель. Яны любілі сваю Радзіму – Літву (тады так называлі заходнебеларускія і літоўскія землі), вывучалі яе гісторыю і культуру, а з іншага боку трымаліся Польшчы, пад якой разумелі былую Рэч Паспалітую¹. То была падвойная самасвядомасць, якая базіравалася на шматузроўневым, у пэўнай ступені яшчэ сярэднявечным, разуменні сябе і сваёй краіны. У адносна спакойныя імперскія часы перад Першай сусветнай вайной гэты погляд на нацыянальнае “Я” ператварыўся ў “краёвую ідэю”². Краёўцы імкнуліся да стварэння аўтаноміі на тэрыторыі Беларусі і Літвы са сваёй грамадзянскай нацыяй, у якую б уваходзілі літоўскія палякі, беларусы, літоўцы, габрэі. Усе гэтыя народы былі б аб’яднаны агульным патрыятызмам, заснаваным на гісторыі і культуры ВКЛ. Аднак час існавання “краёвасці”, якая адстойвала складаную этнічную канструкцыю, быў нядоўгім. Яна згубіла сваю папулярнасць з крушэннем імперый і стварэннем новых нацыянальных дзяржаў. Для шляхты беларускіх зямель, якая на працягу некалькіх стагоддзёў знаходзілася ў арэале польскай культурнай традыцыі, выбар не быў складаным: шляхецкая “польскасць” перайшла ў “польскасць” мадэрную.

¹ А. Ф. Смалянчук, *Раман Скірмунт (1868-1939): жыццьяпіс грамадзяніна Краю: апошнім грамадзянам Вялікага Княства Літоўскага прысвячаецца*, Мінск 2018, с. 103.

² А. Ф. Смалянчук, *Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях, 1864–люты 1917 г.*, Санкт-Пецярбург 2004, с. 363.

Тут неабходна адзначыць, што мадэрная польская самасвядомасць пачала пранікаць у асяроддзе беларускай шляхты яшчэ пасля паўстання 1863 г. Шляхта былога ВКЛ перажыла катастрофу ў выглядзе жорсткіх рэпрэсій, абмежаванняў, русіфікацыі і падрыве эканамічнай базы. Дадзеная сітуацыя штурхала многіх прадстаўнікоў дваранства на яшчэ большае набліжэнне да польскасці³. Праз падпольныя школы і друк распаўсюджваліся ідэі “арганічнай працы”, што спрыялі фармаванню новай польскай свядомасці, у якой рэгіяналізм меў другаснае значэнне⁴.

Гэтая генерацыя была страчана для беларускай зямлі. І часцяком не толькі ў ідэйным плане, але і ў фізічным – пасля савецка-польскай вайны 1919-1921 г. многія выехалі на тэрыторыю сучаснай Польшы. Беларусь згубіла вялізарную колькасць інтэлектуалаў, якія сталі часткай польскай культурнай прасторы. Сярод іх – Тадэвуш Даленга-Мастовіч, Эдвард Вайніловіч, Мельхіёр Ваньковіч, Міхал Паўлікоўскі, Францішак Віслаух, Ежы Гедройц, Ян Булгак, Марыя Чапская і многія іншыя. У адным шэрагу з імі стаіць асоба Фларыяна Чарнышэвіча.

Пісьменнік Фларыян Чарнышэвіч (1900-1964), асоба якога ёсць цэнтральнай у нашым артыкуле, быў “надбярэзінцам” – ураджэнцам усходняй Беларусі, тых зямель, якія ўваходзілі ў склад Бабруйскага і Ігуменскага паветаў. Умовы, у якіх існавала ўсходнебеларуская шляхта, мелі свае асаблівасці. Выяўляліся яны ў тым, што нешматлікае каталіцкае дваранства было акружанае беларускім праваслаўным насельніцтвам. Мясцовая шляхта, пры меншым узроўні моўнай паланізацыі, даволі выразна абмяжоўвала сябе ад праваслаўных сялян-беларусаў, адстойвала польскасць і каталіцкую веру. У нейкай ступені яны былі фарпостам каталіцтва і польскасці на ўсходзе былой Рычы Паспалітай. Да таго ж ідэі “ліцвінства” слабеі закрунулі гэтую тэрыторыю: муры Віленскага ўніверсітэта, вежы Навагрудка і берагі Свіцязі былі далёка. Дарэчы, гэтая сітуацыя добра паказаная ў першым рамане Чарнышэвіча “Надбярэзінцы”.

Імя Фларыяна Чарнышэвіча, на жаль, слаба вядома беларускаму чытачу. Гэты чалавек меў пакручасты лёс, які, аднак, быў характэрны для людзей першай паловы XX ст. Чарнышэвіч быў звычайным хлопцам з небагатай каталіцкай шляхецкай сям’і, удзельнічаў у савецка-польскай

³ *Нарысы гісторыі Беларусі: у 2 ч. / Акадэмія навук Беларусі, Інстытут гісторыі, ч. 1, 1994, с. 328.*

⁴ А. Ф. Смалянчук, *Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй...*, *op. cit.*, 2004, с. 124.

вайне, працаваў паліцыянтам у Вільні і, нарэшце, у пошуках лепшай долі, з'ехаў у Аргенціну, дзе жыў да смерці. Менавіта там, на чужыне, прачнуўся ў Чарнышэвіча літаратурны талент, які ўвасобіўся ў чатырох аўтабіяграфічных польскамоўных раманах.

Мы хацелі б засяродзіць увагу і на літаратурнай спадчыне пісьменніка, і на яе сувязі з Беларуссю. Чарнышэвіч стварыў шэраг аўтабіяграфічных твораў: “Надбярэзінцы” (1942), “Віцік Жывіца” (1953), “Лёсы пасынкаў” (1958), “Хлопцы з Навашышак” (1963).

Герой кожнай кнігі мае правільныя жыццёвыя ўстаноўкі: прага да справядлівасці, вера ў простага чалавека, моцнае рэлігійнае пачуццё, польскі і рэгіянальны патрыятызм (ва ўсіх кнігах герой – удзельнік савецка-польскай вайны), традыцыйныя сямейныя каштоўнасці – адным словам кансерватыўны шляхціц. У галоўным героі праглядаецца сам аўтар, транслуюцца яго жыццёвы досвед і перакананні. Творы маюць унікальны сюжэт, але ёсць і агульныя рэчы: барацьба галоўнага героя з ворагамі, сярод якіх заўжды ёсць бальшавікі (нават у Аргенціне), пакручастая любоўная лінія – нібы класічная аповесць XIX ст.

Раман “Надбярэзінцы” з’яўляецца самым вядомым з усіх твораў аўтара і менавіта таму ў 2017 г. яго пераклалі на беларускую мову. Пакуль гэта адзіны твор Чарнышэвіча даступны беларускай публіцы. У кнізе аўтар паказвае звычкі і пакручастае жыццё надбярэзінскай шляхты, якая жыла на землях уздоўж ракі Бярэзіна, прыкладна ад Бабруйска да Беразіна, у першай палове XX стагоддзя. Тут можна прачытаць пра барацьбу мясцовай шляхты за польскі касцёл і школу, пра падзеі Першай сусветнай вайны, рэвалюцыі і савецка-польскай вайны, пра адносіны паміж каталіцкай шляхтай і праваслаўнымі сялянамі, пра штодзённае жыццё надбярэзінцаў. Адною з асаблівасцяў гэтага і іншых твораў Чарнышэвіча з’яўляецца мова, якая вельмі насычаная беларусізмамі, а некаторыя рэплікі і дыялогі ўвогуле даюцца цалкам па-беларуску. Адзначым, што беларуская бок “Надбярэзінцаў” падрабязна апісаны Алесем Пашкевічам у прадмове да беларускамоўнага выдання⁵.

Другі раман “Віцік Жывіца” з’яўляецца працягам “Надбярэзінцаў”. Дадзены літаратурны твор – важны гістарычны дакумент пра жыццё насельніцтва Усходняй Беларусі падчас савецка-польскай вайны. Галоўны ге-

⁵ Ф. Чарнышэвіч, *Надбярэзінцы: раман у 3 ч., заснаваны на рэальных падзеях*, Мінск 2017, с. 7-21.

рой – тутэйшы ўраджэнец Віталіс Жывіца – змагаецца супраць бальшавіцкіх агентаў і “нядобрых” людзей сярод польскіх багацеяў. Віталіс не проста так атрымаў сваё прозвішча. Жывіца – гэта смала, рэчыва, якое сімвалізуе бессмяротнасць (і тут прыгадваецца Жывага Пастэрнака). Да таго ж над Бярэзінай, напрыклад на тэрыторыі Градзянскага сельсавета Асіповіцкага раёна, сапраўды жылі Жывіцы. Да нашага часу ацалелі іх магілы.

Тут Чарнышэвіч выкладае сваё бачанне польска-беларускіх адносін. У папярэдніх “Надбярэзінцах” больш увагі надаецца польскаму патрыятызму, беларускія праваслаўныя сяляне паказваюцца з нядобрага боку. А вось праз усяго “Віціка Жывіца” праходзіць тэма Беларусі. Аўтар праводзіць думку, што палякі-шляхціцы і беларусы-сяляне – жыхары ўсходу Беларусі – павінны жыць у згодзе, паважаць адзін аднаго, разам бараніцца ад камунізму і расійскага імперыялізму⁶. Чарнышэвіч выступае тут прыхільнікам беларуска-польскага хаўрусу. Хаўрус выражаецца не толькі ў аб’яднанні беларускіх і польскіх сілаў напрыканцы твора (згадваюцца нават узброеныя беларускія сяляне, што ваявалі на баку палякаў супраць камуністаў⁷), але і ў тым, што Віцік Жывіца сустракаецца і плануе ажаніцца з дачкой беларускага актывіста Ілюшы Каршуна – Дунькай. Адна з прыкмет “настрою” твора – вокліч “Niech żyje BiałoRuś”, які гучыць на адным з “патрыятычных” сходаў, дзе прысутнічалі палякі і беларусы. А ў адказ чуем: “Niech żyje po wieki wiekow”⁸. Ці бачыў такое Чарнышэвіч на ўласныя вочы альбо проста выдумаў – невядома.

Аўтар паказвае, што беларусы гэта таксама нацыя, якая хоча “людзьмі звацца”. Каршуну прыпісваюцца такія словы:

Калі мне было дзевяць, я пачаў выходзіць за межы роднай вёскі і пераканаўся, што мая Каламышы са сваёй ваколіцай – самая прыгожая вёска ў свеце, а калі пасталеў, даведаўся, што я беларус. Зразумеў, што я – член нацыі, якая хоць і не мае свайго цара і мітрапаліта, але мае сваю зямлю і культуру. Я зразумеў, што хоць браты мае вызнаюць праваслаўе, служаць у арміі, носяць на фуражках двухгаловых рускіх арлоў і па-руску гавораць, аднак усё ж такія яны – не рускія, бо маюць сваю асобную мову, асобныя ў доме песні, казкі, норавы і сваю ўласную літаратуру. [...] І, што хоць ён – уладальнік двара, свае правы на кіраванне ён засноўвае на зацверджаных земскім ведамствам паперах; хоць цар

⁶ F. Czarnyszewicz, *Wicik Żywica*, Łomianki 2012, s. 238-240.

⁷ Ibidem, s. 267.

⁸ Ibidem, s. 239.

маскоўскі лічыць сябе кіраўніком Беларусі на падставе выдадзеных ім указаў, аднак такі парадак – гэта незаконна. Як толькі зразумеў гэта, уступіў у барацьбу за незалежнасць маёй краіны і сацыяльнай справядлівасці ў ёй. І з тых часоў пасыпаліся абразы на мяне і пачаўся пераслед⁹.

На старонках кнігі сустракаюцца беларускія спевы¹⁰ і нават вершы Багушэвіча – пры тым, што аўтар пісаў на эміграцыі, у Лацінскай Амерыцы. Так, у адным з эпизодаў рамана, каханая галоўнага героя пачынае спаваць. Аўтар прыводзіць два невялічкія тэксты спеваў, якія выконвала гераіня, а ў зноскы пазначае: “з рукапісаў Мацяя Бурачка”. З вядомых нам вершаў Мацяя Бурачка (Францішка Багушэвіча) больш-менш падобны на прыведзеныя ніжэй спевы дзяўчыны верш “Мая дудка”.

Ech! skruczuz ja dudku,
 Ad żalu ad smutku
 I jak sprawlu kranie
 Żutka ludziam stanie.
 Nu dyk hrajże, hrajże,
 Usio spaminajże...
 Szto dzień i szto noczy
 Płacz jak maje w oczu
 Nad narodu dolaj.
 I płacz szto raz bolaj.
 Płacz tak da astatka,
 Hałasi jak matka,
 Chawajuczy dzieci
 Dzień druhi i terci.
 Zahraj słoznym tonom
 Nad narodu skonam.
 Kiń na jaho wokam,
 To krywawym sokam,
 Ni ślazoj zaplaczysz
 Jak usio zabaczysz.

⁹ Ibidem, s. 238.

¹⁰ Ibidem, s. 210.

“– Był czaławiek bahaty, W szołk zołata, szkarlaty I puchawy piernaty...
 Jeu, piu, hulau, katausia I z babami kaczausia, A z żabrakou śmiajausia”
 (песня жабрака-лірніка).

– Kinuż dudku tuju
 I skruczu takuju,
 Kab aż wuszy drała
 I kab radość brała.
 Kab pył zakuryusia,
 Wichram zakruciwsia.
 Krou kab zakipieli
 I duszu sahrefa.
 Ej! Czamuż ni hraisz?
 Chybaż ty ni znaisz,
 Ni widaisz chyba,
 Szto jak taja ryba
 Pa wierch lodu bjetca,
 Tak wot ja, zdajetca,
 Sorak hadou bjusia
 Nijak ni zwiarnusia
 Nijak ni natraplu
 Wadzicy choć kaplu.
 Dy takoj wadzicy,
 Dy z takoj krynicy,
 Szto jak chto napjetca,
 Dyk wolnym stajetca.
 Hraj wasiolaż, kraj
 I lepszu dolu daj!¹¹

Герой наступнага твору “Лёсы пасынкаў” Зыгмунд Дуб-Дубовік прыехаў з Заходняй Беларусі ў Аргенціну разам са сваёй сям’ёй, не маючы грошай і не ведаючы мясцовай мовы¹². Аўтар паказвае нам усе цяжкасці, з якімі сутыкаліся эмігранты на новым месцы, але ўрэшце галоўны герой дае рады ўсім бедам. Шмат увагі ў кнізе аддадзена сацыяльнай і эканамічнай тэматыкам: праблемам беспрацоўя, наплыву мігрантаў з розных частак свету. Прысутнічаюць і цікавыя замалёўкі, звязаныя з міжэтнічнымі адносінамі. Напрыклад, звесткі пра гуртаванне палякаў на чужыне, пра ўплыў камуністычнай прапаганды на мігрантаў з ніжэйшых саслоўяў былой Расійскай Імперыі.

¹¹ Ibidem, s. 249.

¹² F. Czarnyszewicz, *Losy pasierbów*, Paris 1958.

Беларуская тэма ў творы не асабліва развітая. У параўнанні з іншымі творамі амаль няма сюжэтаў звязаных з Беларуссю, меней беларускіх прыказак і слоў. Аднак у кнізе нямала герояў з беларускімі прозвішчамі альбо ўраджэнцаў Беларусі (Янка Козыр з Ліды, Міхась Ананька, Стася Юшкевіч, Бронік Карась, Павал Драка, безыменны стары рабочы з Магілёва, які прыехаў у 1911 г., і басц атраду Булак-Балаховіча з Міншчыны). Але іх нацыянальную прыналежнасць аўтар дакладна не акрэслівае. Да таго ж, частка гэтых персанажаў знаходзіцца ў лагеры зрусіфікаваных мігрантаў, якія падпалі пад уплыў камуністычнай прапаганды і хочучь “звесці са свету” галоўнага героя.

Не абышлося ў творы і без любові да роднай зямлі. Герой востра перажывае падзел Беларусі “рыжскай мяжой”, якая пакінула бацькоўскі край на іншым баку. Ён прыгадвае Старыя Дарогі ў Слуцкім павеце, дзе самая ўрадлівая зямля ў свеце, хоць напрыканцы рамана галоўны герой усё ж прызнае, што ў Аргенціне зямля лепш за слуцкую¹³.

“Хлопцы з Навашышак” – апошні раман, створаны Чарнышэвічам. Ён прысвечаны жыццю каталіцкай вёскі на Віленшчыне пасля савецка-польскай вайны. Аўтар паказвае цяжкае становішча сялянства, якое ўскладнялася прысутнасцю савецкіх агентаў і перапонамі, што чынілі багацеі і ўраднікі простым людзям.

Асобная тэма твора – свядомасць мясцовага насельніцтва. Віленшчына з’яўляецца даволі складаным у этнічным плане рэгіёнам, дзе сустракаецца беларуская, польская і літоўская ідэнтычнасці. Адзін з герояў падчас размовы з савецкім агентам-партызанам, які агітуе яго на барацьбу “за вызваленне Беларусі з-пад ярма польскіх паноў”, кажа, што лічыць сябе “тутэйшым, польскай веры”, а так напэўна ён – паляк¹⁴. Іншы, ужо больш адукаваны персанаж – сельскі настаўнік, – на абвінавачванне ў паланізацыі моладзі, высунутае маладымі беларускімі актывістамі, называе сваёй Айчынай Літву, кажа пра шчыльную сувязь Радзімы і рэлігіі, а таксама выказвае незадавальненне ідэяй беларусізацыі Касцёла¹⁵. Погляд настаўніка на жыццё выяўлены ў рэпліцы: “Старога не перамагаю і нічога новага не насаджаю, а толькі гадую, развіваю і паляпшаю тое, што

¹³ Ibidem, s. 331.

¹⁴ F. Czarnyszewicz, *Chłopcy z Nowoszysek*, Londyn 1963, s.174.

¹⁵ Ibidem, s. 189.

жыло і жыве ў людзях”. Далей мы сустракаем такое выказванне аднаго з сялян-каталікоў пра “фокус на згубу людскую”, які правярнуў ксёндз Шымкевіч: “Беларусы суплікацыю нашу на сваю веру перарабілі. Няма ўжо „Święty Boże, Święty mocny, Święty a nieśmiertelny”, але „Святы Божа, Святы крэпкі, Святы несмяротны, памілуй нас”¹⁶. Гэтая навіна была сустрэта абурэннем аднавяскоўцаў.

Вышэйзгаданыя ўрыўкі паказваюць праблемы ў самаідэнтыфікацыі мясцовых кыхароў (“тутэйшасць”), а таксама раскрываюць асновы свядомасці віленскіх, літоўскіх палякаў. Гэтыя рысы захоўваюцца і сёння ў людзях, якія жывуць па абодва бакі літоўска-беларускай мяжы, на землях гістарычнай Віленшчыны: польскі патрыятызм, выбар польскай мовы ў вучобе і малітве, адданасць Касцёлу. У спрэчцы беларускіх актывістаў і настаўніка мы назіраем сутыкненне беларускай мадэрнай ідэнтычнасці, заснаванай на моўнай прыкмеце і польскай свядомасці, якая ў сваёй аснове базіраваліся на шматузроўненасці эпохі Рэчы Паспалітай.

Прапаведзе аўтар і адзінства народаў так званых крэсаў, а таксама ўсёй старой Рэчы Паспалітай. З вуснаў беднага беларускага працаўніка гучыць супольная для народаў малітва:

Wa imia Atca i Syna,
 To nasza malitwa.
 Tak jak Trojca nam jadyna
 Polska, Ruś i Litwa
 Świeciac krowju pabratani
 Try rody wialiki,
 Jak trójświecznik na Jordani
 U rukach władyki.
 Adna u Boha Karalewa
 Molitca za nami,
 Iz Czanstachowy i Paczajewa
 I znad Wostraj Bramy.
 Paświaci nam Boża trudy
 Ślozy naszy i sławu,
 Wsim nam miły Nawahrudak
 Wilniu i Warszawu.
 Wa imia Atca i Syna

¹⁶ Ibidem, s. 197.

To nasza malitwa.
 Tak jak Trojca nam jadyna,
 Polska, Ruś i Litwa¹⁷.

Добра кладзецца ў прапісаную аўтарам канцэпцыю мясцовага (літоўскага) варыянту польскага патрыятызму апісанне галоўнага горада Края – Вільні¹⁸:

Месца ляжала як на далоні: базіліка, шматпавярховыя мury, дахі, вежы, касцёлы. Зацягнутае цяжкай хмарай неба падкрэслівала кожную дэталю. Як на малюнку быў кожны злом будынку, кожнае вастрыве даху і кожная вежа. Дзенька і Вінцуся стаялі як зачараваныя. Сівы пан высунуўся наперад і правёў рукой: “Святы горад! *Сталіца міру!* Тут даў Пан сваю заповедзь для нас і запаліў святы сноп, які асвятляў мужоў і натхніў іх да заключэння вечнай дамовы. Тут прыняў народ літоўскі Хрост. Тут нарадзіліся вялікія ідэі. Тут гартваліся характары і чэрпалі творчую моц бессмяротныя рэчы нашы” [...].

Казяў аб прарочым сне вялікага князя, аб заснаванні гораду, аб пашырэнні княства, аб бітвах з усходам і захадам, аб уніі з Польшчай, разгроме крыжакоў, нападах Масквы, бойнях, пажарах, паўстаннях і стратах.

Дадзеная кніга адрозніваецца ад “Віціка Жывіцы”, бо тут тэма беларуска-польскіх адносін паказваецца з іншага боку. Паводле меркавання аўтара беларусы павінны жыць у міры з палякамі ў агульнай Айчыне. Тыя ж беларусы, якія прыходзяць з савецкага боку для падняцця народа на барацьбу (камуністычныя партызаны)¹⁹ або мясцовая беларуская інтэлігенцыя, якая змагаецца супраць паланізацыі, паказваюцца непрывабна.

Высновы. Усе творы Чарнышэвіча звязаны з тэрыторыяй сучаснай Беларусі і беларуская праблема, так ці інакш, асвятляецца ў іх. Пры тым адносіны аўтара да нацыянальнага пытання змяняюцца ад кнігі да кнігі. Напрыклад, “Надбярэзінцы” ёсць гімнам польскага патрыятызму, нават без адцення рэгіяналізму, а беларусы паказаныя тут як аморфная кансерватыўная маса. У “Віціку Жывіцы” ужо наадварот, беларусы – гэта суседзі палякаў, з якімі трэба жыць у згодзе. Аўтар падтрымлівае ідэю свабоднай Беларусі, якая разам з Польшчай змагалася б супраць бальшавікоў. А “Хлопцы з Навашышак” дэманструюць прыхільнасць Чарнышэвіча да “краёвай ідэі”, патрыятызму былога Вялікага Княства Літоўскага –

¹⁷ Ibidem, s. 286.

¹⁸ Ibidem, s. 109-110.

¹⁹ Ibidem, s. 217, 219.

шматэтнічнай тэрыторыі, якая адрозніваецца ад Польшчы, але непарыўна звязана з ёй гісторыяй, культурай, рэлігіяй і мовай. Беларусы ж, якія адстойвалі ідэю аб'яднання з БССР ці стварэння незалежнай Беларусі, паказваюцца не з лепшага боку.

Вяртаючыся да тэмы “страчанага пакалення”, неабходна сказаць, што польскамоўная літаратура ёсць важнай часткай культуры Беларусі ХХ ст., якая дазваляе зірнуць на яе з іншага боку. Беларускія землі выступаюць дэкарацыяй твораў, праз якую чытач знаёміцца з жыццём беларускага насельніцтва, а з іншага боку атрымоўвае доступ да сусвету каталіцкай шляхты. Дадзены напрамак даволі моцна адрозніваецца ад класічнай беларускай літаратуры, якая шмат у чым адкінула старую шляхецкую традыцыю і ўвогуле тое, што было створана прывілеяваным пластом грамадства. На нашу думку, было б карысна ўключыць выбраныя часткі твораў асноўных польскамоўных пісьменнікаў Беларусі (і не толькі тых, што жылі ў ХХ ст.) у хрэстаматыі па літаратуры для сярэдніх школ ці ўніверсітэтаў. Такі крок дазволіць больш поўна зірнуць на культуру, гісторыю і літаратуру Беларусі.

Бібліяграфія

- Čarnyševič F., *Nadbârëzincy: raman u 3 č., zasnnavany na rêal'nyh padzeâh*, Minsk: A. M. Yanushkevich, 2017 [Чарнышэвіч Ф., *Надбарэзінцы: раман у 3 ч., заснаваны на рэальных падзеях*, Minsk 2017.]
- Czarnyszewicz F., *Chlopsy z Nowoszysek*, Londyn 1963.
- Czarnyszewicz F., *Losy pasierbów*, Paris 1958.
- Czarnyszewicz F., *Wicik Żywica*, Łomianki 2012.
- Narysy гісторыі Беларусі: у 2 č. / Akadëmiâ navuk Belarusi, Інстытут гісторыі*, č.1, 1994. [Нарысы гісторыі Беларусі: у 2 ч. / Акадэмія навук Беларусі, Інстытут гісторыі, ч. 1, 1994.]
- Smalânčuk A. F., *Pamiž kraëvascû i nacyânal'naj idëaj. Pol'ski ruh na belaruskih i litoŭskih zemlâh, 1864 – luty 1917 g.*, Sankt-Pecârburg 2004. [Смалянчук А. Ф., *Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях, 1864 – люты 1917 г.*, Санкт-Пецярбург 2004.]
- Smalânčuk A. F., *Raman Skirmunt (1868-1939): žyccâpis gramadzânina Krai: arošni gramadzânat Vâlikaga Knâstva Litoŭskaga prysvâčaecca*, Minsk 2018. [Смалянчук А. Ф., *Раман Скірмунт (1868-1939): жыццёпіс грамадзяніна Краю: апошнім грамадзянам Вялікага Княства Літоўскага прысвячаецца*, Мінск 2018.]